

“БҮРЭНГИЙН НУРУУ” АГНУУРЫН БҮС НУТАГ, НАРИЙВЧИЛСАН АГНУУР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТАЙЛАН

2014 он

Àãóóëà

Àæëúí òîâ÷ °ã¿ëýë	3
Íëéðëýã ýíäýñëýë.....	4
1-ð á¿ëýã “Бүрэнгийн нуруу” агнуурын бүс нутгийн нарийвчилсан äãíóðð çîðëí	
äãëãóóëãëòúí ñóããëãããíú çîðëëãí, зорилт, äðãà ç¿é	5-8
1.1 Ñóããëãããíú çîðëëãí, зорилт	5
1.2 Ñóããëãããíú äðãà ç¿é	5-7
1.3 Ñóããëãããããð á¿ðã¿ëñýí ìàðãðëãë áíëíñðóóëãëг.....	7
1.3 Ñóããëãããíú õýðýãëýããýõ¿í	7-8
1.4 Ñóããëãããíú çàííãë	8
1.5 Õýýðëëí ñóããëãããíú á¿ðýãýõ¿í	8
2-ð á¿ëýã. Бүрэн ñóíúí äãëãëëü òãã óóð, нийгэм эдийн засгийн í°ðõ°ë.....	8-12
2.1 Æçàðç¿éí байрлал	8-9
2.2 Уур амьсгал	9
2.3 Хөрс	9-10
2.4 Гадаргын ус	10-11
2.5 Ургамал.....	11
2.6 Нийгэм, эдийн засгийн нөлөөлөх хүчин зүйлүүд	11-12
2.7 Амьтдын шилжилт хөдөлгөөн	12
2.8 Хээрийн судалгаагаар хийгдсэн ажил	12-13
2.9 Агнуурын нөөцийн хамгаалалт	13-14
2.10 Агнуурын нөөцийн ашиглалтын байдал	14-15
3-ð á¿ëýã. Ан амьтны төлөв байдлын үнэлгээ	14-26
3.1 “Бүрэнгийн нуруу” агнуурын бүс нутгийн хэмжээ, хилийн заагийг тодорхойлсон координат, газрын зураг, мониторингийн цэгүүд	14-17
3.1 Æðãëëü õíëëí ðàððàò, í°õ, íýàðøëë, ñ¿ðãëëí á¿ðýõ	18-23
3.2 Халиун буга	23-16
3.3 Монгол тарвага	26
4-ð á¿ëýã. Æãíóððúí нөөцийн боломжит хэмжээг тодорхойлсон дүн	27
5-р бүлэг. Агнуурын хөхтөн амьтадын тархац, байршил, тоо толгой нөөцөд нөлөөлж буй хүчин зүйл	
5.1 Байгалийн хүчин зүйл	28-29

Äãíýèð30

Ñàíàë30-31

Хавсралт № 1 Àáíóóðûí í°ò ààýëãëëã ðàìãààëëàð, °ñã°í ¿ðæ¿ëýð àðãà õýíæýý (ç°âë°íæ)

Õýðýãëýñýí á¿ðýýë

111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051 1052 1053 1054 1055 1056 1057 1058 1059 1060 1061 1062 1063 1064 1065 1066 1067 1068 1069 1070 1071 1072 1073 1074 1075 1076 1077 1078 1079 1080 1081 1082 1083 1084 1085 1086 1087 1088 1089 1090 1091 1092 1093 1094 1095 1096 1097 1098 1099 1100 1101 1102 1103 1104 1105 1106 110

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99

[illegible]

[illegible]

Ойуудейи ноааааааа 2013 иу 07-д надуи 21-аан 10-д надуи 15 дудуех хугацаанд 2 удаа 15 хоног хийлээ. Ноаааааааиу дудууиа аадаао чидеёоооауа оаауа тухайн зүйл амьтдын олон янз байдалд нь тохирсон арга зүйг ашиглан ааеёеаа. 2013 онд Монгол улсын засгийн газрын 93-р тогтоолоор батлагдсан Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагуудын ажиллах журмаар ажиллав.

1. Агнуурын бүс нутгийн аргаль хонины тархац, байршилыг тогтоож зураглал гарган хилийг тогтоох
2. Аргаль хонины нөөц, сүрэглэл, сүргийн бүтцийг тодорхойлох.
3. Аргаль хонины агнуурын нөөцийг тогтоох.
4. Агнуурын амьтдын нягтшил, нөөц тогтоох.
5. Аи аиуоииу ааедоёе ои оидеидеи дудуеуеа иёёеа аоё диде аа ааеааеу оаа оодуи иёёеёеа оидидеидеи.
6. Агнуурын амьтдыг хамгаалах, ашиглах ажлын менежмент төлөвлөгөө, зөвлөмж, санал дүгнэлт гаргах.

“Бүрэнгийн нуруу” агнуурын бүс нутагт хийгдсэн судалгаагаар нийт талбайн 80 хувийг хамруулан хээрийн судалгааны ажлыг хийлээ.

1.2 Ноаааааааиу адаа чдэ:

ООА-еи Аидеидеи дудуеуидеи оодидеи уидеидеи ааидадидеин аидеидеи дудуеуидеи удидеи чддд баталсан:

- “Ооеуи чудеуа ооодоаи адааеу оидеиу оаддао ааедоёе иёеёа дидеу” адаа чдэ , В.Аао, О.Нддаа, А.Ааааа (1989 ии)
- “Иидеидеи ооеуи ооодоаи ааидоодуи аиуоауи иёо оидидеи адаа чдэ”, Н.Аоеидеидеи, Н.Аидеидеи, А.Иидеидеи (2001 ии/
- “аоддааае аидеидеи оодаа аааааааа ааидоодуи уидеидеи- уаеи чддддд ноаааааа уаооёа, ааидоодуи адн оодаеа оидидеи: А.И.Аидеидеи, В.Н.Дондидеи, А.Н.Дидеидеи, А.Е.Нидеидеи, идуи /1966 ии/ аидеидеи ааидоод чидеи ааеаоооооо оеёо адаа-еенд чдддд.
- Оодддд ааидоодуи адн оодаа оон аддд аи аиуоауи оидеидеи уаооёа иёо ааедоёеодуи иу оидидеидеи И.Оаааааааа /аааа/, В.Аао идуи аидеидеи ааидооддд “Ааидоодуи чддд аиуоаа, ооаоооу иёеёа оидидеи адаа-еёе, Аидеидеи дудуеуидеи Оодидеи уидеидеи ааидадидеин аадаааа адаа-еёе /2004/.

[illegible][illegible]

1.3 Ñóäàèãààãààð á;ðä;:ëñýí làòàðèàè áîîîâñðóóèàèτ

N̄oāāēāāāīū çàìèāēā ìàøēí, yāāāíāāð yāæ àìüðāüā íāñ òçénýýð íü yēāāæ ðyīāyāēyā. Áāéð
 ççéí çòðāā äýýð ìàðððòðüā ðyīāyāēyí àìüðāā áāēñāí āāçðüí āāçàðççéí ññēāèøēüā āā÷ áāēā.
 N̄oāāēāāāīū āāçàð íòðāāð çàìñāēüā āāāððòðóēāðāçé áāéð, ñçðāēéí áíēíí áíāāāēēéí øññā
 āāāðāðāóóēāí āæēāēāðāçé áāéðāā áíðāāð÷ āðóñ ðñðñāññ богино долгионы станцаар ðāðüðāæ
 yāāā.

NsSt	Ntl- òàððòàò íóðàã ààòü àüòðàüí òíí
Ntl= -----	Ns- Äýýðòè òàèáàéíóðáàà òííèíããíí àüòðàà
Ssd	Ns=Ns +Ns + Ns
	St- òàððòàò íóðàèéí íèèð òàèáàé
	Ssd=Ss +Ss + Ss

1.4 Ñóäàëãààíû õýďýãëýãäýõ¿¿í

1. GPS (Оллоо, Garmen)
2. 1:200000, 1:500000 àñøðàáòàé áàéð ç¿éí çóðãã
3. Ėóóæèì (Clinometer)
4. Nikon, Canon Carlo jeis jena 10x52, 8x40, 10x50 äóðáíäóóä, òãëãñêññ
5. Мэргэжлийн âêääî êàîäбууд (Canon EOS 60D, EOS 1000D)
6. Á¿ððãýèèí àíêàò
7. Ōöëääñàí íàðð
8. Богино долгионы станц

Бүрэнгийн нурууны аргаль хонины тархац нь Бэрх, Ланз, Зүрхийн ам, Дулааны булаг, Баянгүн, Баянцогт, Буурал уул, Цагаан дөл, Хар дэл, Оцон, Бичигтийн ханан, Өвөр улаан хад байна.

8

хоногийн дундаж температур $+10^{\circ}\text{C}$ ба түүнээс дээш байх өдрийн тоо 120-130 байна. Нэн халуун өдрийн тоо буюу $+30^{\circ}\text{C}$ байх хоногийн тоо жилд 30 байдаг бол нэн хүйтэн өдрийн тоо буюу -30°C хүрч хүйтрэх өдрийн тоо 20-30 байна. Гадаргад унах хур тунадасын хэмжээ нь сумын нутгийн өмнөд хэсгээр 100-150 мм бол хойд хил орчмоор 150-200мм байна. Цас унаж эхлэх хугацаа нь XI сарын 20-оос эхлэн XII сарын 1 хүртэл байх бөгөөд ханзрах хугацаа нь III сарын 1-10 хооронд байдаг. Гадаргаас уурших ууршилт сумын нутгийн хэмжээнд 200-250мм байдаг. Агаарын харьцангуй чийгшил I сардаа 55-65% байх бөгөөд харьцангуй чийгшил нь энэ сардаа 30% хүрч буурах үе ажиглагдаагүй байна. VII сарын агаарын чийгшлийн хэмжээ нь 50-60% байх ба энэ сарын агаарын чийгшлийн хэт хуурайшил буюу 30% хүртэл буурах үе нь 10 орчим хоног байна. Шороон шуургатай байх хоногийн тоо жилд 20-30 өдөр болно. Жилд нар гийгүүлэх хугацаа 3000-3200 цаг байх бөгөөд зуны өдрүүдэд нартай байх үе нь 10 цаг орчим бол өвөлийн өдрүүдэд 6 цаг орчим нар гийгүүлдэг байна. Нарны нийлбэр цацрагийн жилийн дундаж $1300-1400 \text{ кВт ц/м}^2$ байна.

2.3 Хөрс

Уг сумын нутаг нь хөрс газарзүйн мужлалтаар Хангайн их мужийн өргөргийн бүсшилтэй нутгийн Хар хүрэн, хүрэн хөрсний дэд бүс, Бүрд-Баянцагааны тойрогт багтана. Сумын төв болон жижиг нуруудын хөндийгөөс урагш Хүрэн хөрс, сумын нутгийн хойд хэсгийн нам уулсаар Уулын хар хүрэн хөрс, сумын төвөөс баруун хойш орших жижиг нуруудын хөндийгөөр мараа, хужирлаг мараа бүхий хөрс тус тус зонхилон тархсан байна.

Уулын хар хүрэн хөрс нь нунтаг карбонатын хэвийн хуримтлалтай, $\text{A-B-BC}_{\text{Ca}}\text{-C}_{\text{Ca}}$ гэсэн үе давхаргуудтай. Бараан хүрэн өнгөтэй ялзмаг хуримтлалын (A) давхарга нь 3.5-5% ялзмагтай, зузаан нь дунджаар 16 см (хамгийн бага нь 8 см, хамгийн их нь 25 см). B давхарга нь 2-3% ялзмагтай, метаморф шинж тод илэрсэн нь цөөн, зузаанаар 14 см (хамгийн бага нь 7 см, хамгийн их нь 22 см). Энэ хоёр давхаргад карбонатын хуримтлал байхгүй байна. Давсны хүчилд ихэвчлэн энэ хоёр (A + B) үеийн доороос, хааяа A давхаргын доороос эхэлж бургиж хөөсөрдөг. Хөрсний гадаргаас эхлэн сайр чулуу ихтэй. Гол төлөв хагас метрийн гүнд суурь чулуулгийн элюви-делювийн хурдас оршино. Карбонатын хуримтлалын давхарга нь нунтаг карбонатын нэвчмэл цайвар толбуудтай, CO_2 -ын хэмжээ ихэнхдээ 3-7% хүрнэ. Заримдаа давсны хүчилд 50-70 см гүнээс эхлэн бургиж, карбонатын хуримтлал зөвхөн хамгийн доод (C_{Ca} , BD_{Ca}) давхаргад илэрдэг ч бий.

Уулын хархүрэн ба карбонатгүй хүрэншороон хөрс байгалийн үржил шимээр сайн, өвслөг ургамлын бүрхэц 50-70% хүрнэ. Эдгээр хөрсний дээд талын 0-20 см үед ялзмагийн нөөц 70-90 т/га, нийт азотын хэмжээ 6-7 т/га орчим байна. Ийм хөрстэй газрыг жилийн турш бэлчээрт ашиглахаас гадна зарим нөхцөлд хадлан авч болно.

Хүрэн хөрс нь харгана бүхий үетэнт, агь-үетэнт ургамалшилтай газраар тархах бөгөөд ургамал нөмрөгийн бүрхэц нь 30-50% байна. Хөрсний чийгийн хангамж төдий л сайн биш, зуны хамгийн их хур бороотой үед ус чийг хөрсөнд дөнгөж 20-40 см хүртэл нэвчдэг тул түүнээс дооших хэсэг нь хуурай голдуу байна. Хөрсний үе давхарга үүнээс гүн чийглэгдэх нь ховор. Хүрэн хөрс өвлийн улиралд 2.8-3.5 м хүртэл гүн хөлдөх авч -10⁰С-ын температур 60 см-ээс доош бараг нэвтэрдэггүй ажээ. Зуны цагт хөрс хүчтэй халж +10⁰С-ын температур 2 м хүртэл буюу түүнээс гүн нэвтэрдэг. Энэ бүгдээс харахад хүрэн хөрсний чийг-дулааны горим хархүрэн хөрснийхөөс их ялгаатай.

Мараалаг хөрс Ийм төрлийн хөрсөнд ихэнхдээ 20-30 см гүнд нягтарч хатуурсан, босоо призм хэлбэрийн буюу самранцар бүтэцтэй мараалаг (B_{na}) давхарга морфологийн хувьд тод ялгарч харагдана. Хөрсний шингээгч цогцын бүрэлдэхүүнд солилцоот натри бага боловч агуулагдана. Манай орны хуурай хээрийн хөрсөнд орчин үеийн мараа үүсэх үйл явц ажиглагдах нь ховор, мараалаг шинж нь гол төлөв үлдмэл байдалтай, гарал үүслийн хувьд үлдмэл нугархаг шинжтэй яахын аргагүй холбоотой.

2.4 Гадаргын ус

Гадаргын ус нь ус хураах ай савын хувьд Төв Азийн гадагш урсгалгүй ай савд багтах бөгөөд зөвхөн сумын нутгийн хойд хил орчимд байх Гэрэлтийн хөндий, Шуухайн хөндийнүүд л Хойд Мөсөн далайн ай савд багтана. Сумын нутгийн хэмжээнд томоохон болон байнгын урсацтай жижиг гол гэж үгүй бөгөөд шал, үлдэц газруудад тогсон давсархаг жижиг нуурууд олон байна. Үүнээс томоохнууд нь Хар тойром, Цагаан нуур, Төхмийн нуур, Бага нуур, Хүрэн дэлийн нуур, Шавартын нуур зэрэг нуурууд болно. Голын сүлжээний нягтшил манай орны нэлээд бага сүлжээтэй бүс нутагт багтах буюу 0.05 км/км² байна. Гадаргын нийт урсац нь мөн манай орны хамгийн бага урсацтай бүс нутагт багтах буюу 2-3 л/с урсацтай нутагт багтана. Уулархаг нутаг харьцангуй бага тул хаврын гар урсац мөн бага буюу 1-20 мм байна.

2.5 Ургамал

Бүрэн сумын нутаг нь уулын хээрээс хуурай хээрлүү шилжих зааг нутагт оршино. Иймээс хээрт хуурайсаг олон наст дэгнүүлт ба үндэслэг ишт үетэн, элдэв өвслөг ургамал зонхилж байна. Хээрийн ургамалжилтад голчлон атуу, хуурайсаг үетнээс бүрэлдэх

[illegible][illegible]

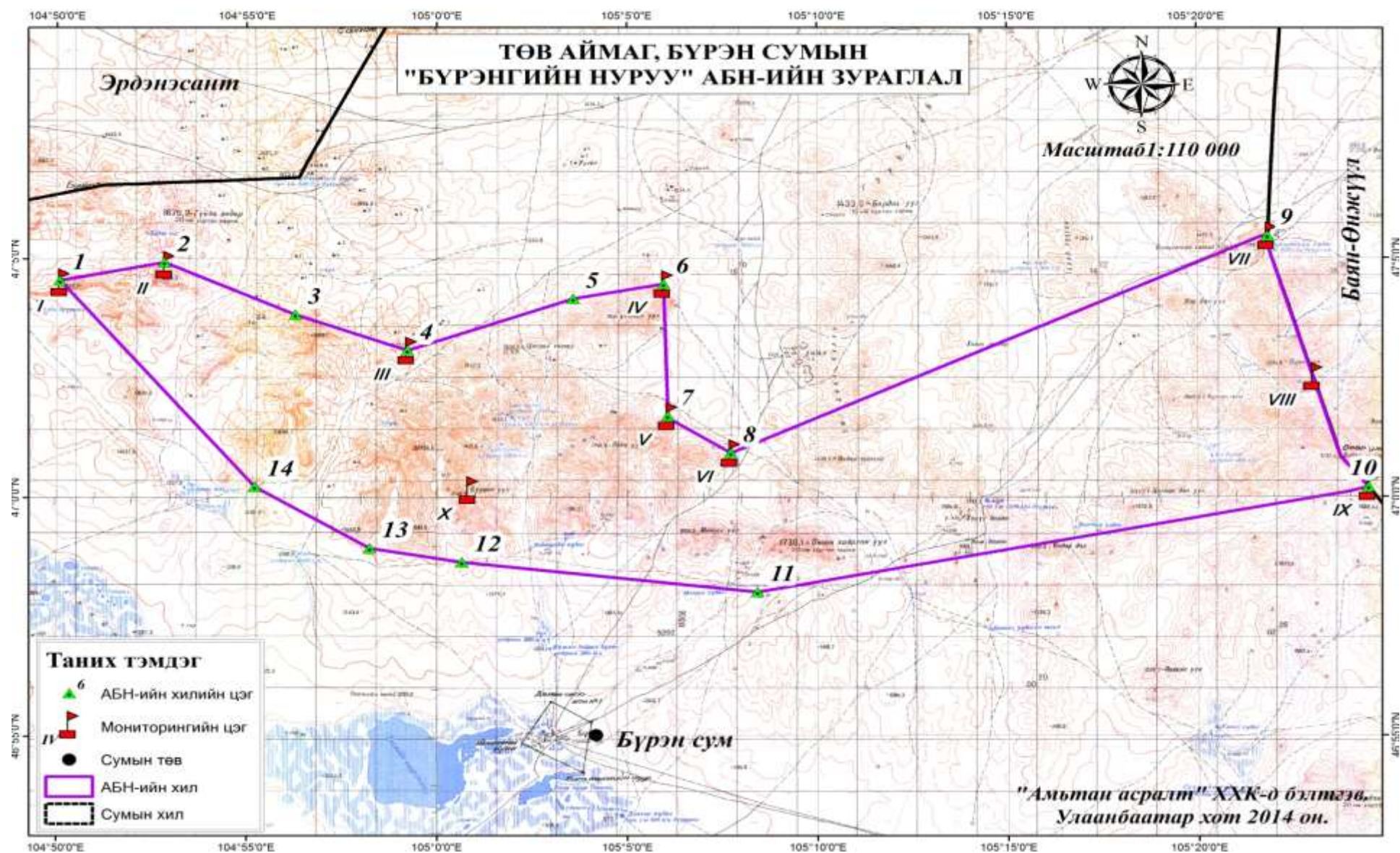
11

Áàèãàèü, áí àìüòäüã òàìãààèàõ, õóóèèã ñóðòàè:-èèàò ñóðòàè:-èèãààíü àæèè áàãà, àðä
òçííèè áí àìüòäàà òàèðèàæ èðñýí óèàìæèàèò çàì çàìøèè ìàðòàãààòàà õ;ðýýä áàéíà.

Төв аelia 1960-ааа иin аi, ааiоооiу eеаауdеуeеа iеi iеоdеe iаeаооeеаа, аi÷аui iеауiеуаeеi аеøeäаeеi oä÷ууd уdоуeа уоуeнy iаeia. Ai÷аui iеçâiðeинi ааiоооiу ааdаeоäe ä÷ууäаeøeä iеeä oäаeааа ауeдaуeеe iаeаооeеааа oäаeааi аа÷ аiðeооeааа iуäаnуi çiðei iаeаооeаeдäe аaeсан. Ai÷аui iеауiеуаeеi аеøeäа аi ааа аiе÷ei аааа, oñ eaeäðeеi аооä àðeäeааа аaeñai á°ä°ä аоо, ñoiаа oäаeааа ауeдaуeеe аiäeоäааñ oäаeааi ааааа аaeä. Yiy äа монгол däðаааа, çoðai, caapal ÷ii, шаp äуä, iaiоoe мий, халздай аiðai, iðee oäуi, оуdñ үнэг çуdуä äñeуä аiäeеi äðui ауeдaуeа oeñаа oðäааe аaeñai аaeia. 1979 iä o°ð çañаааñ ааiоооiу аауeаeеä oaiааaeäo, çiðeñoiе àðeäeäo daeäð oуä oуäуi äðаа oуiæуу ааniу iуä iу Çaäoi аeiaаd iе, ааiоооiу аe äoe аaeäooeñai уäаäe ði. Oñ iе, ааiоооiу аe äoe iу ааааааui аi÷ei æoe÷eia äe÷eуo iðia iууi аeðeeоoeа äðаeü oäaeç, уiäeð уiаа ааiоoeа oeñui o°ñäo iei iуiаai ài.äieäðui iðeiäi iðooeñai аaeia. I°i монгол däðаааа, бop oöoeae, oäааai çууdеeи ааiоооiу äðeааа çiðei iаeаооeа ааiоооiу ааdаeоäe ä÷ууäаeøeä i eеаауdеуeа aelia, ñoiui o°ñäo äeуiäe oуiæууiee iðeiäi oðäаааа аaeä. Çäo çууeеeи øeу ääðeöäaiу øeëæeөeеi äа аi, ааiоооiу ñaeäaðui o°äeðñ°i oäeðaeааа çааä÷ iððгæeеeи аaeаооeеааооä oöai÷eäаааe äe ðeäeäааа iу çîññiäe аaeäаeä iðæ Iñiñeui аi÷аui iеауiеуаeеi аeiaа, ñoiui ñaeäð ç°äe°e däðai аооäаñai iу ñoi, iðii iöäаäo аi ааiоооiу аeüä iei iеoðeеi oä÷ iðieöñoiе хяналттай ðeöo äieñæeää oäаñai ði.

3-р бүлэг. АН АМЬТНЫ ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ҮНЭЛГЭЭ

**3.1 “Бүрэнгийн нуруу” агнуурын бүс нутгийн хэмжээ, хилийн заагийг тодорхойлсон
координат, газрын зураг, мониторингийн цэгүүд**

Төв аймгийн Бүрэн сумын “Бүрэнгийн нуруу” АБН-ын хилийн цэс

Нийт талбайн хэмжээ: 323.35 км²

Цэгийн дугаар	Газрын нэр	Өндрийн тоот	Солбицол (Degree minute secs)		Солбицол (Decimal degree)	
			Х	Y	Х	Y
1	Баянцогт	1437	104° 50' 5.703"	47° 4' 33.200"	104.834918	47.075889
2	Баянгүн	1562	104° 52' 50.430"	47° 4' 56.044"	104.880675	47.082234
3	Хойд Арцат	1536	104° 56' 17.305"	47° 3' 50.396"	104.938140	47.063999
4	Хөтөл Ус	1517	104° 59' 14.018"	47° 3' 5.491"	104.987227	47.051525
5	Бэрхийн Ар	1426	105° 3' 35.314"	47° 4' 10.194"	105.059809	47.069498
6	Бэрхийн Үзүүр	1378	105° 5' 58.014"	47° 4' 29.004"	105.099448	47.074723
7	Хар чулуут	1438	105° 6' 4.499"	47° 1' 43.100"	105.101250	47.028639
8	Зам	1285	105° 7' 43.647"	47° 0' 56.549"	105.128791	47.015708
9	Бичигтийн худаг	1296,5	105° 21' 51.278"	47° 5' 28.269"	105.364244	47.091186
10	Бүрэн, Баян-Өнжүүл сумын хилийн зааг	1320	105° 24' 29.301"	47° 0' 12.304"	105.408139	47.003418
11	Жижиг сайр	1293	105° 8' 25.799"	46° 58' 1.778"	105.140500	46.967161
12	Бүрэнгийн Амны Адаг	1390	105° 0' 39.900"	46° 58' 39.300"	105.011083	46.977583
13	Сантын Амны Адаг	1393	104° 58' 14.400"	46° 58' 57.000"	104.970667	46.982500

14	Сэнжит	1347	104° 55' 13.000"	47° 0' 14.100"	104.920278	47.003917
----	--------	------	------------------	----------------	------------	-----------

Мониторингийн цэг

Цэгийн дугаар	Газрын нэр	Солбицол (Degree, minute, secs)		Солбицол (Decimal degree)	
		X	Y	X	Y
I	Баянцогт	104° 50' 6.051"	47° 4' 30.853"	104.835014	47.075237
II	Баянгүн	104° 52' 51.671"	47° 4' 53.150"	104.881020	47.081431
III	Хөтөл ус	104° 59' 14.018"	47° 3' 5.491"	104.987227	47.051525
IV	Бэрхийн Үзүүр	105° 5' 58.014"	47° 4' 29.004"	105.099448	47.074723
V	Хар чулуут	105° 6' 4.499"	47° 1' 43.100"	105.101250	47.028639
VI	Зам	105° 7' 43.647"	47° 0' 56.549"	105.128791	47.015708
VII	Бичигтийн худаг	105° 21' 51.278"	47° 5' 28.269"	105.364244	47.091186
VIII	Оцон уулын урд ам	105° 23' 2.326"	47° 2' 31.341"	105.383979	47.042039
IX	Бүрэн, Баян-Өнжүүл сумын хилийн зааг	105° 24' 29.301"	47° 0' 12.304"	105.408139	47.003418
X	Буурал уул	105° 0' 50.350"	47° 0' 10.148"	105.013986	47.002819

3.1 Аргаль хонины *ààððàä, í°ö, íýãðøëë, ñ¿ðãëéí á¿òýö*

Оон АБН-ийн àüðäüí ðàððàäüã ñôi îðíí íóðãëéí áàëãàëü ìð÷íü áàëöàãã÷, áàëãàëü òàìãàããã÷ òíëáíããí ò¿ì¿ìòýë áíëí íóðãëéí àí÷àà èðãýãýýñ ìýãýýëë áà÷ 100,000 ìàñðààðàë áàëð ¿¿éí ¿òðàã äýýð òýìãýëýñýí áà °í°ö ñóãëãã÷äüí ìýãýý ìàððàëëüã ¿íãýñëýí áàðààò àüðäüí ðàððàäüã áàðããã. Òððòñàí ðàëãàëí òýìãýýá ARGGIS 10.1 (ãàçàð ¿¿éí ìýãýýëëëí ñëñðàì)-ëéí ìðíàðàì àðëãëáí òáìððíëëííí.

Аргаль хонь

“Бүрэнгийн нуруу” АБН-ийн аргаль хонины популяцийн онцлог нь тухайн агнуурын бүс нутгийн ихэнх хэсгийг хамран байршидаг.

Статус, IUCN-ийн шалгуураар Олон улсын үнэлгээ нь "Эмзэг, A2cde", "Говийн аргаль нь устаж болзошгүй, Алтайн аргаль нь эмзэг, A2cde, C1" бүс нутгийн үнэлгээ нь "Устаж болзошгүй, A2acde, A3cde" гэж үнэлэгдсэн, "Засгийн газрын тогтоолоор (2001, №264) "ховор" амьтны жагсаалтад бүртгэгдсэн, Монгол улсын Улаан номонд тэмдэглэгдсэн, тархац нутгийн 14 орчим хувь нь УТХГ-т орсон.

Эрсдлийн хэлбэр: Бие гүйцсэн аргаль хонийг махны зорилгоор ашигладаг уламжлалтай. Угалзын эврийг авах зорилгоор гадаадын анчид агнадаг ч сүүлийн үед дотоодын зарим байгууллагууд (ресторан, кафе, жуулчны баазууд) ханын үзмэр болгох сонирхол бий.

“Бүрэнгийн нуруу” АБН-т аргаль хонины тоо толгой харьцангуй тогтвортой байршин байна. Энэ АБН-ийн аргаль хонины хөдөлгөөн нь Бүрэнгийн нуруу, Өнжүүлийн уулс, Ханангын хяр, Өндөр сант гэсэн газар нутгуудыг хамран шилжилт хөдөлгөөн хийж байдаг онцлогтой. Хурганд дайсагнагч зүйлийн тоо харьцангуй олон. Саарал чоно, мануул мий, шар үнэг, хярс үнэг, нөмрөг тас, бүргэд зэрэг махчдаас гадна гэрийн нохой нэлээд халддаг. Иймээс бие гүйцэтлээ эрсдэх магадлал өндөр.

Хамгаалалтад баримтлах зарчим:

- ✓ Нэн тэргүүнд амьдрах орчныг хамгаалах шаардлагатай.
- ✓ Хууль бус агнуур гарч болзошгүй тул аргалийн байршил нутагт хүн, малын хөдөлгөөнийг хянах хэрэгтэй.
- ✓ Өвөл, хаварт нохойд бариулах эрсдэлтэй тул нохойгоо уяж байхыг малчдад анхааруулах.
- ✓ Судлаачид, байгаль хамгаалагчид болон нөхөрлөлийн гишүүд тогтмол мониторинг хийж нөхцөл байдлын үнэлгээ хийж мэдээллийн санд оруулж байх.

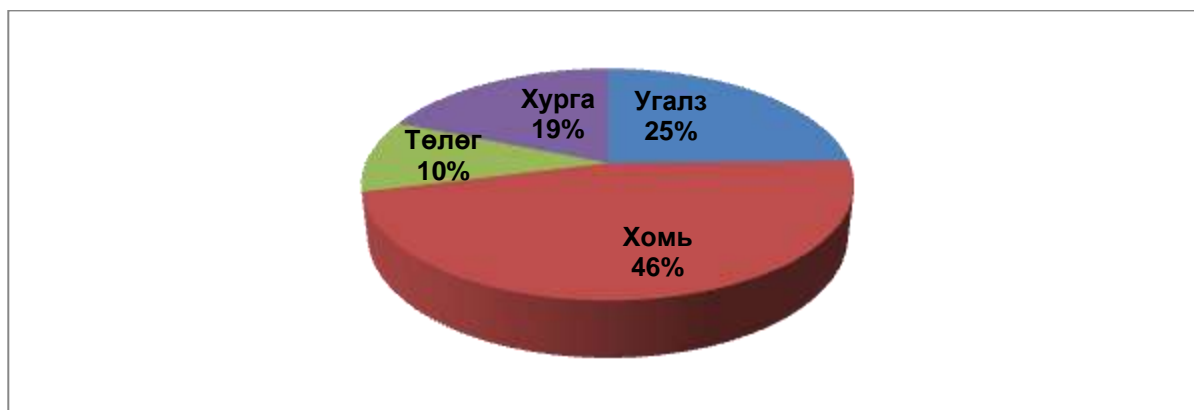
Õçníyãò № 2

Ñĩdëùí òàéáé км²	Óãäèçûí òñ, ýãðëéí èì÷					Àðãàèüü öññü				Дүн
	4	3	2	1	Бүгд	Ömü	Ö°ö'ä	Xóðää	Бүгд	
	/45-48/	/40-45/	/35-40/	/30-35/						
250	5	4	4	4	17	32	7	13	52	69

Сорилын 250 км² талбайд нийт 69 толгойгоос Угалз 17, Хомь 32, Төлөг 7, Хурга 13 тэмдэглэгдсэн байлаа. Диаграмм № 1-д үзүүлэв.

Аргаль хонины сүргийн бүтэц

Диаграмм № 1

Àðãàëü õííèы ñ¿ðýãëýëëí ááéääë

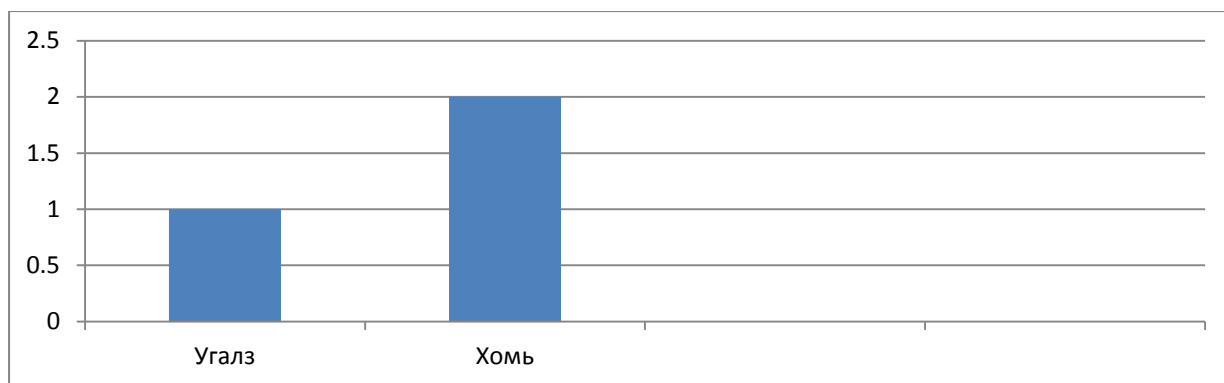
Íeò 17 ñ¿øýã òîøèëäñîñîñ òãäèçüí 5 ñ¿øýã 17 áíããàèèàð, õñèéí 12 ñ¿øýã 52 áíããàèèàð
ñ¿øýãèýсэн байна.

Õ;ñíyò ¹ 3

Сүрэглэлийн тоо	Ñ¿ðýā	Бїāāāēь	Ñ¿ðýā %	Áıāāāēь %
1-5	11	20	64.7	28.9
6-10	5	36	29.4	52.1
11-15	1	13	5.8	18.8
16-20	-	-	-	-
Дүн	17	69	100	100

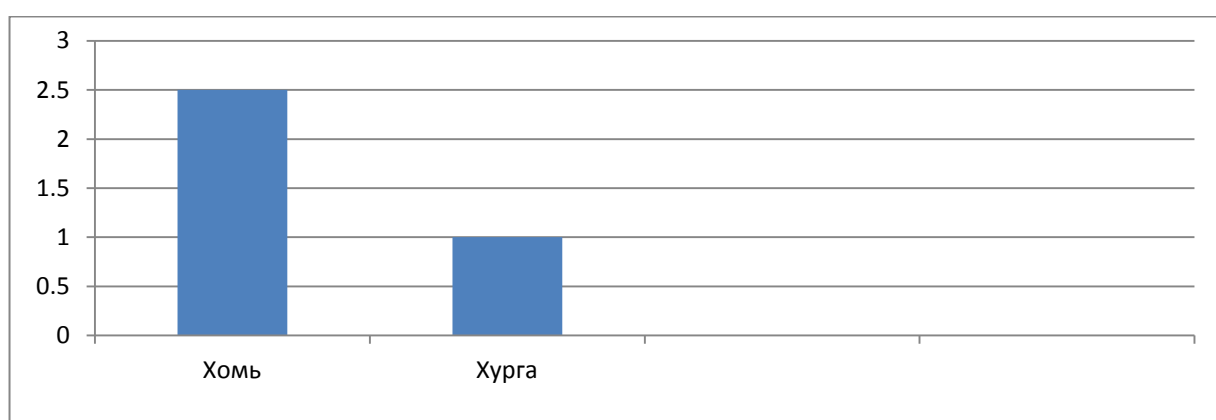
Óǎǎç:ðĩĩ ðĩĩú ðǎðũòǎǎ 1:2 ĵðǎǎǎĩ íǎñĩú ðĩĩúǎ ðǎðũòóóǎǎ 1 óǎǎçǎǎ 2 ðĩĩú íĩĩǎĩǎ áóé
ĩú í°ð°ĩ ĵðǎǎǎ ðéĩéĩǎǎéĩ ÷ǎǎǎǎðé ðýǎǎéĩ ðǎðǎǎǎǎǎ áǎĩǎ.

Диаграмм № 2

Хомь:хурганы харьцаа 2.5:1 байна. Хомь хурганы харьцаа нь тухайн жилийн төлжилтийн байдлыг харуулсан үзүүлэлт байдаг.

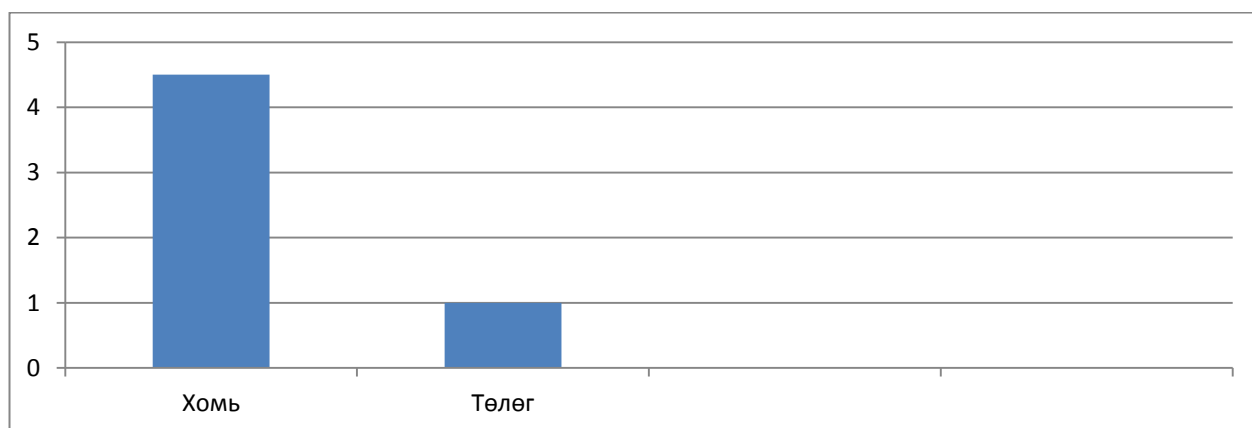
Диаграмм № 3

Популяцийн нөхөн үржлийн чадавхийг 100 эхэд ноогдох тухайн жилийн төл амьтны тооны харьцаагаар биш эх, 1 настай бодгалийн буюу бие даах чадвартай, хамгийн бага насны бодгалийн харьцаагаар тогтоох нь зүйтэй байдаг. Энэ аргаар тооцвол аргаль хонины **нөхөн үржлийн чадавхи 21.9%** байна.

Хомь: төлөгний харьцаа 4,5:1 байна.

Диаграмм № 4

Баруун нурууны адгааь өйөйү иёёо і°өёёі ъіүёауу

Õ¿ñíýãò¹⁴

$\tilde{\text{N}}\text{i}\partial\partial\epsilon\epsilon\text{u}\text{i}$ $\partial\partial\epsilon\partial\partial\epsilon$ ϵi^2	$\text{I}\epsilon\partial\partial\partial\partial\partial\partial\partial$ ϵi^2	$\text{T}\text{i}\text{f}\epsilon\text{n}\text{i}$ $\partial\partial\partial\partial\partial\partial\epsilon\text{u}$	$\text{A}\partial\partial\partial\epsilon\text{u}\partial\text{f}\epsilon\text{i}\text{u}$ $\text{i}^{\text{oo}}\partial$	$\text{I}\text{y}\partial\partial\partial\epsilon\epsilon$ ϵi^2
250	323.35	69	89 ± 6	0.3

Нийт тархац 323 км² íòààò 69 бодгаль тэмдэглэгдэж биологийн нөөц 89±6, /íyãðøëë 1êî²-ä 0.3/ áàéíà.

Օսթիւն ըծրաբննի աստի. Նոսթասիւն ասթաթնի 17 օսթ ծրաբննի
 լիւն 5 օսթ 8-աս ըս 4-ծ ասթաթ, /օիօի, օսթաթ ասթ/, 4 օսթ լիւն 6-8 ասթ /օսթ
 օսթ օսթ, 3-ծ ասթաթ, 4 օսթ 4.5-5.5 ասթ /ասթ օսթ 2-ծ ասթաթ, 4 օսթ 2.5-
 3.5 ասթ /օօ օսթ/ 1-ծ ասթաթ ասթ ասթ. Ասթաթ օսթ լիւն ասթ /նի/ ասթ
 լիւն ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ /ասթ ասթ / օիօի, օսթնի ասթ ասթ
 օսթ ասթ ասթ լիւն օսթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ ասթ
 ասթ.

Óãàèçûí ñ¿đýãëýëèèн áàéääë

Õ;ñíýãò¹⁵

	ÑŁđŸã	БӀăũăăë	ÑŁđŸã %	ÁӀăũăăë %
1-5	4	11	80	64.7
6-10	1	6	20	35.2
ДҮН	5	17	100	100

ᠣᠶ᠋ᠠᠭᠤᠨ ᠨᠡᠳᠦᠭᠦ 1-5 ᠨᠡᠳᠦᠭᠦᠯᠦᠰᠦᠨ 11 бодгаль, 6-10 сүрᠡᠭᠦᠯᠦᠰᠦᠨ сүрᠡᠭ 1 бодгаль аайиа.

Агнуурын нөөц: “Бүрэнгийн нуруу” АБН-ийн аргаль хонины нөөц, нөхөн үржлийн чадавхи 21,9 %, биологийн нөөц 89±6, **агнуурын нөөц 17±3**, угалзын ангилал зэргийг харгалзан үнэлгээ хийж жилд 1-2 тоо толгойг агнах боломжтой гэж тодорхойлов.

[illegible]

Òòòàéí íòòààò òîàòñããîæ áóé àáíóóðûí á¿ñ íóòàëéí òÿîæýãá óóëûí òàÿëàãã òàëàáéí
 òÿîæýãýýð òîàòñããîæ¿é ç°ãò°í àìüòàûí òàðòòàò íóòàëéí ñ°òò°è ààéäëààð ààðàãã. Åð íú çýðëýã àí
 àìüòàã ò¿íèè ¿èè àæëëëäàãã, àèûí òýó ñ°èò, áæ÷ýýð, óóë óóðòàé, àãîëîäè òàéáóóëààñ àîëæ

íóòàãäçé áííæ áàéãàà òòë çàééøäçé áçñ íóòàä òíäðííæ ðàíãààäàäò, àøéãäèò ðééðäçé áíë òííàð àðóëà íéððíí áàéãààä àíòààðò òàä áíëííí áàéíà.

Õàéççíí àáíóóðíí áçñ íóòàä, àáíóóðíí ñàí, íàíáæíàò.

Õçñíýàð ¹ 6

Агнуурын бүс нутгийн талбай	Агнуурын нийт нөөцийн тоо	Олзворын стандарт хэмжээ \inch\	Олзворлох тоо оноор				
			2015	2016	2017	2018	2019
257	17±3	/45-48/	1	2	1	2	2

Нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын явцад нийт 17 угалз бүртгэгдсэнээс 45-48 инчтэй 5 угалз, 40-45 инчтэй 4 угалз, 35-40 инчтэй 4 угалз, 30-35 инчтэй 4 угалз байна гэж тогтоолоо. Үүнээс олзворын стандарт хэмжээнд хүрэх 5 угалзыг 1 толгойг 2015 онд олзворлуулахаар тооцов.

3.2 Õàéëóí áóãà(Cervus elaphus)-íí òàððàò, í°ò, íýãðøëë, ñçðãëéí áçòýò Õóñ сумын àíòàäíí òàððàòíí ñòí íðíí íóòàéí áàéãàäü íð÷íí áàéòàã÷, áàéãàäü ðàíãààäàä÷ ðíéáíáíò òçíçñòýé áíëí íóòàéí áí÷äà ðäýäýýí íýäýýýë äà÷ 500,000 àñòòàáòàé áàéð ççéí çóðàä äýýð òýíäýýýííí äà °í° ñóääà÷äíí íýäýý àðàðäàäü çáýñëýí äàðàò àíòàäíí òàððàòíí òçñíýàð òóñ áçòýýð äàðàä. Õàððñàí òàéãàéí òýíäýýä ARCGIS(ãàçàð ççéí íýäýýëëéí ñèððàí)-ëéí íðíàðíí àøéãäí ðííððíéëíí.

Халиун бугын òàððàèò

Õçñíýàð ¹ 7

Газрын нэр	Íéèò òàéãàé èí ²
Бэрх, Ланз, Зүрхийн ам, Буурал уул	323.35

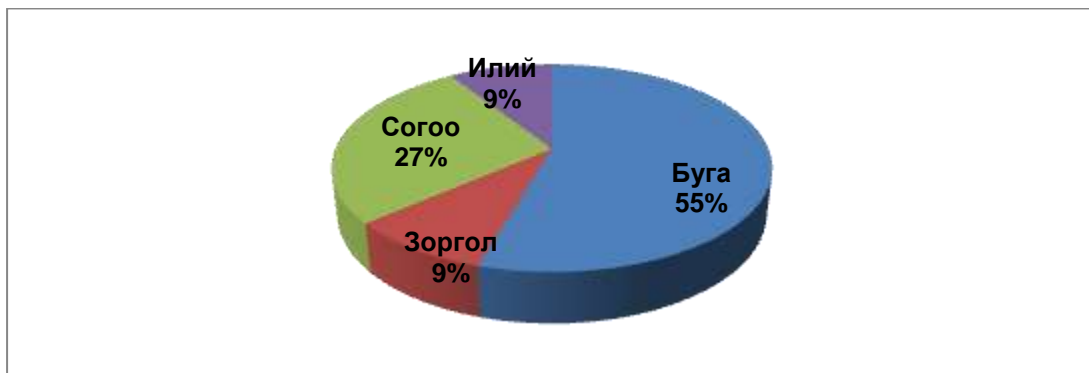
“Бүрэнгийн нуруу” агнуурын бүс нутагт Бэрх, Ланз, Зүрхийн ам, Буурал уул зэрэг газруудад òàéëóí áóãà òàððñàí áàéíà.

Òýíäýýýäííí áóãàíí ñçòýä

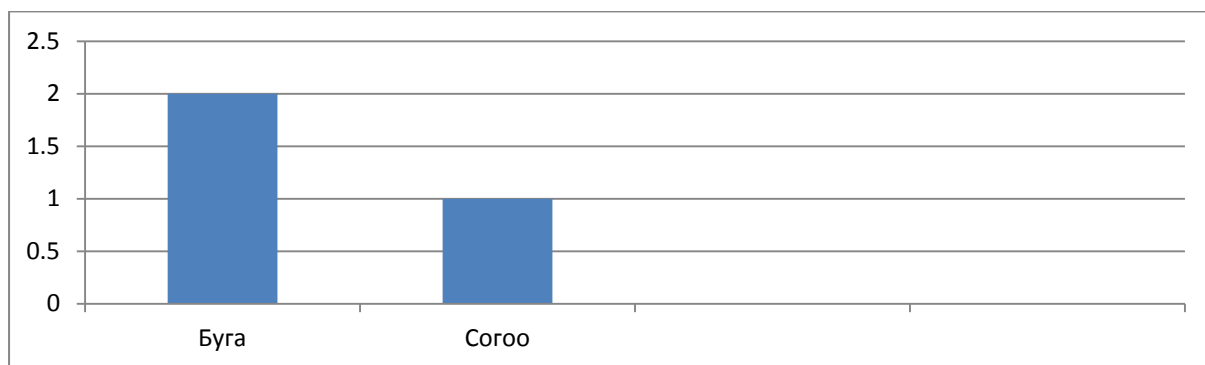
Õçñíýàð ¹ 8

Áóãà	Зоргол	Ñíãí	Èëëí	Áçãä
------	--------	------	------	------

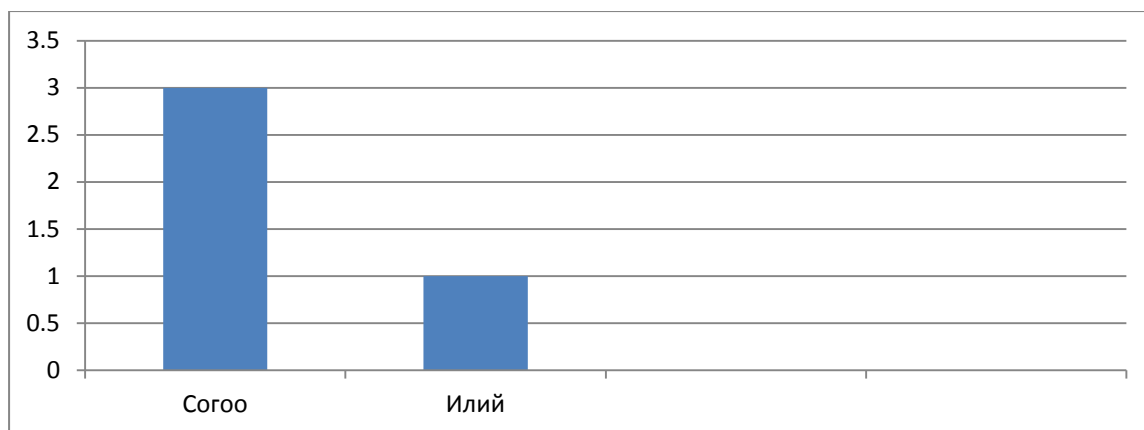
Диаграмм № 5

Диаграмм № 6

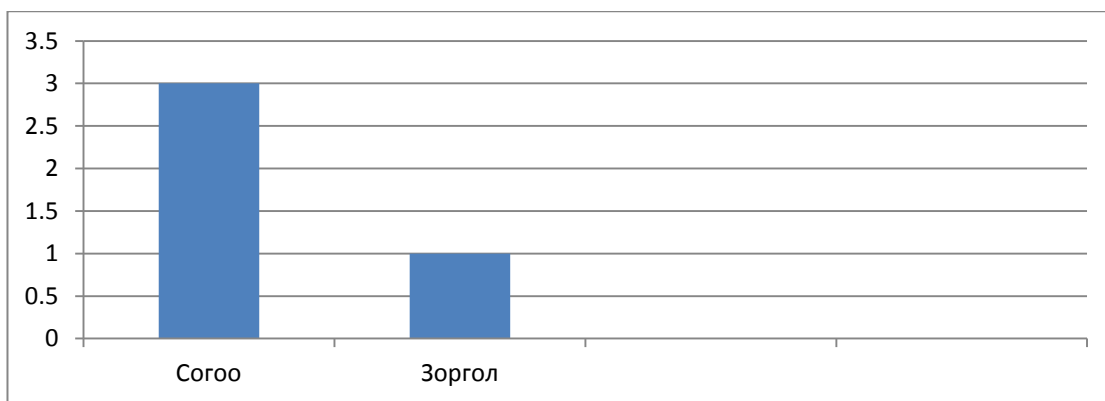
Диаграмм № 7

Согооилийн харьцаа 3:1 байна. 100 эхэд оногдох төл нь тухайн популяцийн төлжилтийн хувийг илэрхийлдэг. Иймд төлжилт нь 33,3 %-тай байгааг илэрхийлж байна.

Согоо:1 настын харьцаа

Диаграмм № 8

Нөхөн үржил

Популяцийн нөхөн үржлийн чадавхийг 100 эхэд ноогдох тухайн жилийн төл амьтны тооны харьцаагаар биш эх, 1 настай бодгалийн буюу бие даах чадвартай, хамгийн бага насны бодгалийн харьцаагаар тогтоох нь зүйтэй байдаг. Бид зоргол буюу 1 настай бодгаль 2, согоо 6-г тэмдэглэсэн. Эндээс харахад халиун бугын популяцийн нөхөн үржлийн чадавхи 33,3 %-тай байна.

Халиун бугын нөөц, нягтшил

Õ;ñíyãò 19

Буга	Џоргол	Согоо	Илий	Áĩãã	Íëëð êì²	Íëëð í°ö	Íýãð 1000 ãã
12	2	6	2	22	323.35	27±5	0.08

“Бүрэнгийн нуруу” АБН-ийн 323.35 км^2 27 ± 5 толгой бугын биологийн нөөцтэй байна. Энд бугын популяци сүүлийн жилүүдэд суурьшиж байгаа юм байна. Иймд хамгаалалтанд авч өсөж үржих боломжоор нь хангах шаардлагатай байна.

Монгол тарвага (*Marmota sibirica*)

Бахим биетэй, мөч ахар. Зулай хар бараан, шанаа, нүүрний хэсэг цайвар, хэвлий бор шарга зүстэй. Зоо нуруу бор хул, бараан сортой, сүүлний цацаг бор хүрэн. Биеийн урт 50-60 см, сүүлний урт 7-9 см, жин 6-8 кг хүрдэг. Бүлээр амьдарна. Нэг бүл дундажаар 3-7 бодгальтай, зарим өнөр бүл 13 хүртэл тооны бодгальтай байна. Бүл бүр өөрийн эзэмшил нутагтай. Өдрийн идэвхитэй. Ургамлын ургал хэсгээр хооллодог. Намар 10 дугаар сарын эхээр ичээнд орж, хавар 3 дугаар сард ичээнээс гарах боловч өндөр уулархаг сэрүүн бүсэд арай хожуу 4 дүгээр сарын адагт ичээнээс гарах нь бий. Ороо нийллэг 3 дугаар сарын дунд үед ичээнээс гарсаны дараа 1-2 долоо хоног үргэлжилнэ. Тарч 30-35 хоног хээлээ тээж, дундажаар 5-7 мөндөл төрүүлдэг. Мөндөл 35 хоноод бор хоолонд ордог. 2-3 насандаа үржилд ордог. Байгалийн нөхцөлд 9-10 жил орчим наслана. Монгол тарвага талархаг болон нам гүвээрхэг хээр, уулын хээр, ойт хээр, өндөр уулын хажуу бэл, таг, уулсын жалга судаг дагаж үетэн, элдэв өвст хээрт амьдарна.

Тарвага хатуу, дагжуу хөрстэй газарт нутагладаг нүхний амьдралтай мэрэгч амьтан. Амьдралынхаа 87.5 хувийг нүхэнд, жилийн бараг тал хувийг ичээнд унтаж өнгөрөөдөг. Байгаль цаг уурын өөрчлөлт, хууль бус агналт эрчимжсэний нөлөөгөөр монгол тарвага өөрийн дэлгэц нутагтаа улам бүр ховордон зарим нутагт бүрэн устахад хүрлээ. Энэ байдал Төв аймгийн Бүрэн сумын “Бүрэнгийн нуруу” АБН-т илүү ажиглагдаж байна.

Энэ устахад бэлэн цөөн хэдэн тарвагыг үнэлгээний томъёололд оруулах боломжгүй юм. Харин АБН-ийн менежмент төлөвлөгөөнд 2015 оноос сэргээн нутагшуулах шаардлагатай болсныг хэрэгжүүлэхээр тусгасан болно.

агнуурын менежментийн төлөвлөгөөнд махчин болон гөрөөс амьтдын харьцаа, агнуурын амьтдын тоо толгой, байршил сөргөөр нөлөөж болохуйц мах идэшт амьтдын тоо толгой, тархац, байршлын судалгааг хийх хэрэгтэй.

Судалгаа хийсэн газарт айл малын нягтшил өндөр хэдий боловч орон нутгийн айл өрхийн улирлаар нутаг сэлгэн нүүх зүй тогтолтой уялдан аргаль хонь, янгир ямааны байршил нутаг мөн өөрчлөгддөг онцлогтой.

Бүс нутаг дахь малын тоо толгой сүүлийн жилүүдэд тогтвортой өсөн нэмэгдэж байгаа нь тухайн нутагт тархан байрших аргаль хонь, янгир ямаа зэрэг агнуурын голлох хөхтөн амьтдын тоо толгой, байршил, шилжилт хөдөлгөөнд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж байна гэж үзэх үндэслэлтэй.

Зэрлэг амьтдын тоо толгойн динамикт сөргөөр нөлөөлдөг үндсэн хүчин зүйлүүдийн нэг нь цаг уурын зохисгүй үзэгдэл болно. Ган, зудад нэрвэгдэж олноор үхэж хорогддог болохыг олон эрдэмтэд нотолжээ. Сүүлийн жилүүдэд болж буй байгаль цаг уурын зохисгүй үзэгдлийн улмаас зэрлэг амьтад бэлчээргүйдэн, тогтвортой байршил нутаг алдагдан хээл алдах, нялх залуу бодгалууд олноороо үхэж хорогдож байгаа боловч тодорхой судалгаа байхгүй, хичнээн амьтан үхэж нэгтгэн дүгнэсэн тоо баримт байхгүй байна.

Иймээс бүс нутгийн ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа байгаль цаг уурын болзошгүй аюул, тэдгээрийг эрсдэл багатай туулан гарах, зуд турхан, ган гачиг тохиолдоход ан амьтдыг хамгаалах, байршил нутгийг тогтворжуулахад чиглэгдсэн биотехникийн иж бүрэн арга хэмжээг орон нутгийн иргэдийн бүлэг, төхөөрөлд тулгуурлан хэрэгжүүлэх талаарх санал зөвлөмжийг тусган оруулбал зохино.

Сүүлийн жилүүдэд тус бүс нутаг аргаль хонь төдийгүй бусад зүйлүүдийн хувьд тогтвортой байршил нутаг нь алдагдан, тоо толгой цөөч байгаа нь уул уурхай, газар ашиглалт их байгаатай шууд холбоотой хэмээн орон нутгийн иргэдийн ихэнх нь санал нэгтгэйгээр хүлээн зөвшөөрч байв. Хэдийгээр аргаль хонь, янгир ямаа зэрэг амьтдын хууль бус ан гардаггүй ч гэсэн цагаан зээр, хар сүүлтий зэргийг агнах тохиолдол гардаг бөгөөд хууль бус ан нь бусад зүйлүүдийг байршил нутгаа солих, үргэж дайжих зэрэгг ихээр нөлөөлдөг талаар нутгийн иргэд ярьж байсан. Иймээс тус бүс нутагт гардаг хууль бус ан агнуурыг таслан зогсоох асуудлыг цаашид зайлшгүй анхаарах хэрэгтэй.

Эхлүүлэгч

1. Төв аймгийн Бүрэн сумын “Бүрэнгийн нуруу” аайоодуи айудайи дадбао аэдее iodaeei 80 % id÷eiä deäaayí aaióóð çioeií aaeáoóeaeóui nóaaëaaaaaä áçðäýe, ðýpæýäýöççieëä çiaýñeyí aaióóðui aiüoiü daððaa, aaeððee, í°o, ñçðæeeí áçýö, íañiü ðaðüöaa, çðæee °ñ°eðeeí aaeäeüa судлаж аайоодуи ачñ iodaa ðiaðñaaeií.
2. “Бүрэнгийн нуруу” АБН-ийн неед 323 км² iodaað 69 бодгаль тэмдэглэгдэж биологийн нөөц 89±6, /iýaððee 1ei²-ä 0.3/ aaeíä.
3. **Агнуурын нөөц:** “Бүрэнгийн нуруу” АБН-ийн аргаль хонины нөөц, нөхөн үржлийн чадавхи 21,9 %, биологийн нөөц 89±6, **агнуурын нөөц 17±3**, угалзын ангилал зэргийг харгалзан үнэлгээ хийж жилд 1-2 тоо толгойг агнах боломжтой гэж тодорхойлов.
4. Àðaaëü õiiíny ñçðæeeí áçýö, íañ õçéñeeä íaðeeä÷eai ðiaðñññð 2015 онд 1 бааес, 2016 онд 2 бааес, 2017 онд 2 бааес, 2018 онд 2, 2019 онд 2 бааесыг аайаеóui õýiaeóui ðñia àðeäeäe aeíið ççççýeðieä ðiaðñia.
5. “Бүрэнгийн нуруу” АБН-ийн íeeð 323.35 км² iodaañ 27±5 толгой бугын биологийн нөөцтэй байна.
6. Монгол тарвага нөөц тооцох боломжгүй. Бараг устахад хүрсэн байна.
7. “Бүрэнгийн нуруу” АБН-ийн аайоодуи айудайи àðeäeäð ðaiaaaeäð íaíaaíaið ð°e°ae°a°, (ç°ae°ia), аайоодуи ñaía ayðýayýð ýçýiøççýö aeðai, ð°ñ°e çýðaeäeä aeíañðóóeä ðaanðaeðaað aaðaa.

Ñaíäe

1. Байгаль орчны төрийн болон төрийн бус байгууллагууд нутгийн иргэдэд түшиглэсэн байгаль хамгаалал, аргаль хонь, халиун буга, монгол тарвага зэрэг амьтадыг хамгаалах нөхөрлөлүүдийн үйл ажиллагааг дэмжиж мэргэжлийн болон санхүүгийн тусламж үзүүлж байх нь туйлийн чухал байна.
2. Аайоодуи айудайи õñ ýçýiðee iodaað бэлчээрийн менежмент хийх лаечдын нөхөрлөл байгуулж хамгаалалт, ашиглалтыг сайжруулах.
3. Зэрлэг амьтадыг бус амьдарч буй газар нутгийг хамт хамгаалах нь ач холбогдолтой болохыг иргэдэд сурталчлах
4. Ховор амьтдын байршил нутгийг харгалзан улирал бүрийн онцлогт тохирсон хамгаалалтын арга хэмжээ авах.
5. Агнуурын бүс нутагт биотехникийн арга хэмжээг ялангуяа ган зудын үед эрчимтэй хэрэгжүүлэх, хөрөнгө санхүүгийн нөөцтэй байх.

6. Цаг агаарын өөрчлөлт, ашигт малтмалын ашиглалт, малын тоо толгойн өсөлт зэрэг нь аргаль хонь, халиун бугын болон бусад зэрлэг амьтадын тархац нутаг эрчимтэй явагдаж байгаа өнөө үед экосистемийн түлхүүр зүйлүүдийн популяцийг хамгаалах хөтөлбөр, төсөл, менежмент төлөвлөгөөг хийлгүүлэх.
7. Сумын байгаль орчны байцаагч, байгаль хамгаалагчдыг үүргээсээ өргөсөн үүрэгтэй байдал, хамгаалагчдын үүргийг гүйцэтгэх, нөхөрлөлийн гишүүдийг сургалтанд хамруулах үүрэгтэй байдал.
8. Монгол тарвага сэргээн нутагшуулах.

**6-Р ЗҮЙЛ. АГНУУРЫН НӨӨЦ БАЯЛАГИЙГ ХАМГААЛАХ, ӨСГӨН
ҮРЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ (сүлжээ)**

- Çýðëýā āī àìüðāīā °āñ ðýæýýë ðāāüæ °ā° ðýæýýð
- Ōīðāīāīō, íóóráāō, ā¿āýð í°ōōëëā áëë áíëāīō, ñāëæðóóëāō
- Õýææëëéí óðāāīāë ðāðëō, īā āóó ñóóëāāō, īāðāāæóóëāō
- Áóëāā øāīā çāāāāëëāō, óñíû ðāīāāìæëā ñāëæðóóëāō
- Ñ¿ðāëéí ā¿ðöëëā çīðëöóóëāō, ñīīāīí áóó çāàçëāō āāīāëð òëëō
- Àí, àìüðāüā øëíýýð áóó ñýðāýýí íóðāāøóóëāō
- Áāëāāëëéí āāìøëāð íýðāýāāñýí āí àìüðāüā āāðāō
- Ìāð÷ëí àìüðāāðāë ðγīöýō, ðýāíëë ðñā ö°ð¿, ãýðýā áíëñ.

[illegible]

Àí àìüðäüí өсөлт үржилтэнд ð°ð°ë á¿ðëéí ýðäýñ бодис ихээхэн үүрэг á¿ëüýðäýäýá. Èéíýýñ ðóæèð òàâüæ °ã°õ, ìàðàà òðãóóëàò àæüüã äãíóóðüí àæ àõóé ýðõëýã-èä çàèøã¿é

Aaíóóóúí á¿ñ íóóààò áí aaíóóóúí àæ aðóéá ýððéýò øèíæéýò óóààíú ¿íáýñèýè áíè áí àìùðàúí
 í°ó°í ¿ðæèð òààððæ ñ°óóèèéá íýðãæèèéí ¿éè àæèèèàãàáíú òòñèàìæðæéãààð òàíãàæ ñ¿ðæèéí òíí
 òíèãíéá íýíýã¿¿éýò çàìààð aaíæð, àøèãèèèòúã ýáóóèàðàá íðøáíã. ºðºð öýéáyè áí÷èá áí àìùðíàà
 ºðèéí ýçýìøèèá àá÷ að÷èáí òíðáíð çàìààð íºòèèá íú íýíýã¿¿éæ, æèè á¿ðèéí °ñèðèéí öýíæýýíýýí
 íú öýðð¿¿éýèã¿é öýíæýýíá aaíæðúã ýáóóæ, á¿öýýãáýò¿¿í ¿éèãáýðéýíý áýñýí ¿ã. Áí àìùðàúí í°ó°í
 ¿ðæèèðèéí öýíæýýá íýíýã¿¿éýò òàíæèéí ÷óðæ í°ºº ¿ç¿¿èäýã ç¿éè áíè áí àìùðàúí ñ¿ðæèéí á¿ðýò íú
 çíðèìæðíé ááèð ýàãàèè òì.

ÕÕ çóóíú ýóýí ĺă ôĹđđýĕ ĩĩĩĩĩē ĩđĩũ ĩóđăăă äýýđ àìùăăđ÷ ááēñàì ĩēĩĩ ð°ð°ē çĹēēēēĩ àĩ àìùđăũĩ
 ðĩĩ ðĩēāĩē, ñĹđăēēĩ áĹððēēă ááēăăēũ °đ° çĹēēððóóēăăă ááēñàì á°ă°ă ēăýă÷-ēăĹĹēýă÷ àìùđăũĩ
 ðăđũöăă ðýĩôăýđđ ááēăăēă ááēñàì ĩł. ĨĹăēēēĩ ĩăē äē äðóē ýđđýēăýăă đđăóóă °đñăēēĩ ðýđýăðýýĩă
 çĹđēóēă çăđēĩ ð°đēēēĩ àĩ àìùđăũă ñĹđăēēĩ áĹððēēă ĩũ äēăăăăóóēăđăĹēăýýđ äăĩăăă àðēăēăăăă ĩăđēēĩ
 äýă äóđăì, çăĩ çăĩðēēðăē ááēñàì ááēĩă. Àĩ÷ēĩ ä°đ°÷ēĩ đđăóóă ááēăăēũ äýēðēēăýý øĹðýĩ àēðēđ÷
 ðĹĹĩēē °ă°ă ðēðăēēă ôĹđđýðăýý äē÷ēăăýýăĹē ðăðóó ðýýđ, óóóēēóăũă äăăăăă ĩ°đăă°ă ááēăýý.
 Æēðýý ĩũ:

- Áí àìùdāūī ñġðāēēī òýðāġġēēā áóóó òīīīī íú ñīð÷ēēæ āāīāōūā òīðēāēīīī.
- Ñġðāēēā íýāēēā ÷ ġēäýýēāġġē ġē īēīīð íú āāīāōūā òýýðēýýý.
- Ōýýēðýē áóóó íýēð ò°ēðýē ýġýā÷ēī àìùdāūā āāīāōūā òīðēāēīīī.
- Ò°ē áóóó íýēð àìùdāūā āāīāōūā òýýðēýýý.
- Íġġäýēēýæ ýāāā áóóó øēíýýð íóðāāøñāī àìùdāūā āāīāōāġġē.

Áàèääëü äýèðèéäýý äýýäëýí ðàìääàèäò 'íà'ð ñîèðíè 'ää'ä äýýäýñ ìààíü ýääýýð öýýð, äýä æäýä íü àí àìüðäüí ðñ ðíèäíè, ñððäèí áððèèä ðýäýýð ðàääàèäðäà èð ÿðýäðýéä ðàíèí íýäýð÷ ÷äíà ì'ðä'æ èðñýí äàéíà. Ñððäèí öýðäððí àìüðäà íü àèèääà àðòè, ò'í'è'òñ ðàìääàèäò, òñè

6. Монголын биологийн төрөл зүйлийн үндэсний хөтөлбөр, УБ, 1998
7. Монголын биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах чадавхийн үнэлгээ. УБ, 2003
8. Монгол Улсын Улаан ном, УБ., 1955, 1997
9. Мягмарсүрэн Д, Энэбиш Д. Монгол Улсын дархалсан газар нутгууд. УБ.,2008
10. Оюунгэрэл Б., Монгол улсын тусгай хамгаалалттай газар нутаг. 2004
11. Энэбиш. Д,Гүнджалам.Б,Байгаль орчны төлөвлөлтийн ажилтны гарын авлага. УБ.,2010
12. Монгол улсын засгийн газрын тогтоол, Дугаар 93. 2013 он.
13. Амьтны тухай хууль, №22, 2012 он.
14. Доржготов Д., Д. Батбаяр. 1986. БНМАУ-ын хөрсний ангилал зүй. УБ.Юнатов А.А. 1977. БНМАУ-ын ургамлын нөмрөгийн үндсэн шинжүүд. УБ.
15. Ан агнуурын менежмент төлөвлөгөө боловсруулах заавар. БОНХ-ийн сайдын 2013-11-25-ний өдрийн А-331 тоот тушаал. УБ.
16. Агнуур зохион байгуулалт хийх мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам. МУ-ын Засгийн газрын 93-р тогтоол. 2013 он.